

Актуальна тема номера:
“ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ:
ПОГЛЯД КРИЗЬ ПРИЗМУ НАЦІОНАЛЬНОГО
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА”

Наталія Антонюк

кандидатка юридичних наук, доцентка,
суддя Верховного Суду,
секретар Першої судової палати
Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду

ВСТУП ДО АКТУАЛЬНОЇ ТЕМИ

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) містить у своїй структурі розділ XX Особливої частини, який присвячений кримінальним правопорушенням проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Можна з упевненістю стверджувати, що після початку агресивної війни Російської Федерації проти України, увага науковців та практиків до статей, які розміщені у цьому розділі, зросла в геометричній прогресії.

Одразу ж виникнуло питання про чіткість законодавчого формулювання ознак складів окремих злочинів із цього розділу, про визначення кола тих міжнародно-правових актів, до яких відсилають статті цього розділу, про імунітети від кримінального переслідування, про зміст і поняття контекстуального елемента.

Варто зауважити, що дискусійних питань з’являється щодня більше, адже держава-агресор і її військові продемонстрували небачену зневагу як до положень міжнародного гуманітарного права, так і до права загалом. Акт очевидної агресії супроводжується тисячами воєнних злочинів: від депортації українських дітей з окупованих територій до вбивств, зґвалтувань як дітей, так і дорослих. При цьому кількість фактів воєнних злочинів, кількість жертв, діапазон віку потерпілих (немовлята і люди похилого віку), жорстокість загарбників вражають не лише українців, а й все демократичне суспільство.

Не маючи перемог на полі бою, ворог вдається до прямої боротьби із цивільним населенням, знищує цивільну інфраструктуру, намагається позбавити людей світла, води, опалення у зимовий період, здійснює ракетні атаки на дитячі садки та торговельні центри.

© Наталія Антонюк, 2023

Тож світова спільнота чітко заявила про свій намір притягнути винних у воєнних злочинах до кримінальної відповідальності. Для цього залучені механізми як національного, так і міжнародного кримінального права.

Україна покладає великі надії на те, що Міжнародний кримінальний суд, під юрисдикцію якого підпадають воєнні злочини, ухвалить вирок щодо топ-обвинувачених у тих злочинних діях, які вчинені і вчиняються на території України.

Окрему надію все українське суспільство покладає на створення і діяльність воєнного трибуналу, під юрисдикцію якого підпадає вчинення такого злочину, як агресія.

Водночас усі правники розуміють, що лівову частку справ про воєнні злочини розглядають і розглядатимуть українські суди. Тож належна підготовка та забезпечення українських суддів додатковими матеріалами, практиками, дослідженнями є нагальною.

Варто зауважити, що ця категорія злочинів має низку особливостей щодо розслідування, кваліфікації і розгляду як у частині матеріального, так і в частині процесуального права.

Якщо вести мову про основні блоки дискусійних питань, які потребують уваги та вивчення, то матимемо таку картину.

Серед найбільш дискусійних питань, які стосуються матеріального кримінального права, варто виокремити окреслення поняття контекстуального елементу, розуміння питань, які пов'язані із темпоральними межами, що впливають на кваліфікацію кримінально караних діянь як воєнних злочинів, розуміння ознак складу злочину, передбаченого ст. 438 КК України "Порушення законів та звичаїв війни". Передусім ідеться про об'єктивну сторону цього діяння, адже очевидно, що диспозиція цієї статті має бланкетний характер. Також потребує уваги вивчення положень Женевських конвенцій крізь призму саме цієї статті. Важливим є питання про можливість застосування у вітчизняній правозастосовній практиці Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Та й загалом розуміння поняття "міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України" потребує більш чіткого розуміння.

Необхідно детально дослідити кожен із форм порушення законів та звичаїв війни, які визначені у диспозиції ст. 438 КК України. А особливо увагу слід присвятити такій формі, як "інше порушення законів та звичаїв війни". Адже визначеність і розуміння цієї форми означеного злочину безпосередньо відобразиться на кримінально-правовій оцінці вчинених в Україні діянь.

Варто нагадати, що воєнні злочини необхідно розмежовувати із загальнокримінальними деліктами. Визначальним в аспекті цього питан-

ня буде вивчення контекстуального елементу воєнних злочинів. У цьому ракурсі важливою є практика міжнародних трибуналів по воєнних злочинах, яка в Україні недостатньо вивчена.

Поряд із цими запитаннями виникає проблема з'ясування кола осіб, які можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності в Україні як у контексті міжнародних імунітетів, так і в контексті розуміння ознак суб'єкта воєнних злочинів. Так, для прикладу, необхідно окреслити коло тих представників іноземної держави, які мають імунітети від притягнення до кримінальної відповідальності в іноземній державі. Адже коло таких суб'єктів є чітко визначеним.

Саме на цих питаннях, які викликають найбільше дискусій у вітчизняних правників, і буде акцентовано у цьому спеціальному випуску. Автори, які долучилися до вивчення означеної проблематики, сподіваються, що їхні висновки будуть важливими для розвитку українського кримінального права. А найголовніше – наукові позиції, висвітлені у статтях цього випуску, можуть допомогти практикам у пошуку відповідей на ті конкретні питання, які виникатимуть у сотнях кримінальних проваджень, які стосуються воєнних злочинів.